

נקודה למחשבה

פרשת בלק

בית הספר להונאה עצמית

חז"ל באים ומלמדים אותנו דבר עמוק מאוד, הצורה היחידה ללמוד את החיים בצורה הנכונה, הוא לוודא שאנו מנתחים את הדברים ללא נטיות מוקדמות. טהורים וחפים מגיעות אישיות, חשקים ותאוות שעלולות לסנוור אותנו. בשלושת הדברים בהם התייחד אברהם אנו מוצאים את שלילת החשקים החומרניים, עין טובה מסתפקת במה שיש לה, בעל עין טובה מפרגן גם לאחרים, לא חשוב לו שהכל יישאר אצלו. בעל רוח נמוכה אינו מבקש כבוד לעצמו, לא חשוב לו שיכירו בפועליו הגדולים ובמעשיו הנפלאים, ובעל נפש שפלה הוא אדם שאינו מחפש עוד ועוד תאוות. די לו במה שיש לו והוא אינו צמא לדברים נוספים.

כאשר אדם מגיע מתוך נקודת הנחה כזו הרי שהוא אובייקטיבי כאשר הוא בודק את תפקידיו ואת חובת התנהלותו. ואדם אובייקטיבי יכול למצוא את הדרך הנכונה והאמתית, כיצד לעלות ולהתקדם.

את בלעם, מאידך, מציגים חז"ל כאדם עמוס בנטיות ורצונות חומרניים, אגואיסט, תאב כבוד ותאב הנאות. אדם כזה מאבד את היכולת לשקול בדעתו שיקול נכון, גם כשהוא חושב שהוא ניתח את הדברים ויש לו מסקנה ברורה וסופית, הוא טועה כיוון שכלי החשיבה של מקולקלים, הוא אינו יכול לחשוב בכלל.

כך מתרחשת סיטואציה שאדם מכיר את כל האמת, רואה בבירור את הדרך הנכונה, אך בכל הנוגע לשיקולים ולהחלטות, הוא פשוט מוטא. חסר סיכוי ללכת נכון, אפילו בלי לשים לב.

כאשר בלעם מבקש למות כמו האבות הקדושים, אלו ששמרו על ישירותם ועל הדרך הנכונה, הרי זה מתוך חוסר שימת לב לכך שדרכו היתה עקומה להחריד. הוא לא שם לב כי במאזני שכלו נראה היה לו שהוא פוסע בדרך ישרה, שהוא בוחר נכון ומקיים את הציוויים כראוי. אך מאזני שכלו היו פגומים, צורת החשיבה שלו הייתה סובייקטיבית ומתוך מניעים ארציים ומוטיים.

נשים לב לכך שגם אצל אברהם אבינו ע"ה וגם, להבדיל, אצל בלעם, אנו מוצאים שנצטוו בציוויים מאת ה', ציוויים שהיה ניתן לפרש אותם בדרכים שונות.

אברהם צווה להעלות את בנו על המזבח. כאשר נאמר לו 'אל תשלח ירך אל הנער' מוצאים אנו בחז"ל שאברהם תמה כיצד דבר זה מסתדר עם הציווי המוקדם להקריב את בנו. התשובה אותה קיבל הסבירה שבציווי לא דובר על שחיטה בפועל אלא רק על 'העלאה' למזבח. אם אברהם היה שומע את ההוראה ומנסה לנתח אותה מתוך מניעים ונגיעות אישיות, ודאי היה מצליח למצוא את ההסבר הזה לציווי, לבוא ולדייק שלא נאמר להקריב ממש אלא רק להעלות. אך אברהם למד את דברי ה' מתוך נטרול מוחלט של עצמו, רצונותיו ומאוייו. ומשום כך כשאר ראה שהוא מצווה להעלות את בנו הוא הבין מיד שמדובר בהקרבה מושלמת, אלא אם כן יאמר לו אחרת.

אצל בלעם, מאידך, אנו פוגשים בדרך אחרת. אנו עוקבים השבוע אחר הוראתו של הקב"ה שלא ילך לקלל את העם. בלעם אכן מצהיר שהוא אינו יכול לעבור על ציווי ה'. אך זה לא מונע ממנו לדקדק ולנסות לצמצם את הציוויים וההוראות, על פי מאזני שכלו העקומים.

הדרך היחידה לדעת מה אנו אמורים באמת לעשות, היא לנסות לצאת מכל השיקולים שלנו, להבין שהרצונות האישיים מטים לנו את החשיבה הברורה. ובכל החלטה, בכל מקום בו אנו נדרשים לקבל הכרעה, ננסה, כמה שיותר, להתעלות מעל השיקולים הקטנים שלנו, ולהגיע להחלטה הנכונה, אובייקטיבית, חפה מכל אינטרס אישי חומרי.

בפרשת השבוע אנו קוראים על בלעם הרשע. אדם שהגיע לדרגות והשגות רוחניות אדירות, רמת נבואה היתה לזו של משה רבנו ע"ה, אך במעשיו ובהתנהגותו היה איש נוראי, קלוקל וגרוע.

"כל מי שיש לו שלושה דברים הללו הוא מתלמידיו של אברהם אבינו ושלושה דברים אחרים, מתלמידיו של בלעם הרשע. עין טובה ורוח נמוכה ונפש שפלה, מתלמידיו של אברהם אבינו. עין רעה ורוח גבוהה ונפש רחבה מתלמידיו של בלעם הרשע".

בפרשה אנו למדים על רצונו העז לקלל את עם ישראל, וכשרצון זה אינו מתממש הוא מייעץ לבלק מלך מואב כיצד להכשיל את העם בזימה, במקביל חכמינו זכרונם לברכה מתארים במסכת סנהדרין (קה, ב) את תרבות חייו המחרירה, שפל שהגיע עד לקיום יחסי אישות עם אתונו. לאור נתונים אלו, מפתיעה העובדה כי כאשר חז"ל מבקשים להציג את ההבדל העצום בין אברהם אבינו ע"ה לבין בלעם הם מתמקדים בקוי אופי שונים לחלוטין. בלעם היה רוצח המונים! סטוף זימה ובהתנהגות מחליאה! מדוע כאשר חז"ל מגדירים אותו ואת תלמידיו הם מזכירים רק את העובדה שהוא היה תאב ממון וכבוד? את אותה השאלה נוכל להעמיד גם כן על אברהם אבינו, הרי אברהם היווה את מקור האמונה בדורו, הוא האיש שגילה לכל החיים בזמנו כי יש אלוקים וניתן להתקרב אליו, הוא מסר את נפשו על האמונה ועל עבודת ה'. מדוע חכמים מציינים רק את מידותיו התרומיות ואופיו הנוח ואינם מתמקדים באמונתו הגדולה ובפועלו הרב?

שאלה נוספת נשאלת כאשר אנו שמים לב לאיחול אותו בלעם מאחל לעצמו "תמות נפשי מות ישרים ותהי אחריתי כמוהו". בלעם מעוניין למות כמו הישרים, האבות הקדושים (עבודה זרה כה, א). בלעם אמנם היה רשע גדול אבל הוא לא היה טיפש. איך הוא העז בכלל לדמיין לזכות למות כמו האבות הקדושים והישרים? הוא לא ידע שהוא רחוק מהם מאוד, בעוד הם נשארו ישרים והלכו בדרך ה' הוא חטא ופשע, למה בדיוק הוא חושב שהוא יכול לקבל את אותו הסוף כמו שהאבות קיבלו?

במאמר לפרשיות שלח וקרח דיברנו על כך שכשאר אנו רואים סיטואציה מסויימת אנו מפרשים אותה על פי הנטיות האישיות שלנו ועל פי הרצונות המוקדמים שקיימים בנו.

בלעם הרשע ולאברהם אבינו היו נתוני פתיחה שונים לחלוטין. אברהם נולד בביתו של תרח, עובד גילולים מפורסם שניהל את הכלבו הגדול לפסלים ולאילוהים, על בסיס זה הוא חונך, בבית הזה הוא ינק, ומהבית הזה הוא קם ויצא, התבונן ביקום וגילה את האמת. אלוקים לא התגלה אליו עד שהוא לא גילה אותו לבד מכח התבוננות ועבודה.

בלעם, מאידך, התחיל אחרת לגמרי. כך אומרים לנו חכמים "ולא קם עוד בישראל כמשה. בישראל לא קם אבל באומות העולם קם. ואיזה זה? זה בלעם בן בעור" בלעם, כפי שהוא מעיד על עצמו, היה "שומע אמרי אל ויודע דעת עליון, מחזה שדי יחזה נופל וגלוי עיניים". הוא ראה גילויי אלוקים ברמה של משה רבינו, הוא ידע את האמת, הוא חי את אלוקים בבירור מוחלט.

איך יתכן, אם כן, שאברהם הצליח להגיע לרמות גבוהות כל כך של דבקות ואמונה, להקים ולהיות אב לאומה הנבחרת עם ישראל, ואילו בלעם, עם כל מה שהוא ידע הכיר וחווה, סיים בצורה מחליאה כל כך?

על השאלה הזו באים חכמים לענות כאשר הם מציגים את נקודות השוני בין אברהם לבלעם. הנטיות האישיות.